

УДК 94:378.663:631.115.6«1960/1980»

С.С. Падалка

АГРАРНА ОСВІТА УКРАЇНИ 1960 – 1980-Х РОКІВ: ІНФРАСТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА МІСЦЕ В КАДРОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОЛГОСПНО – РАДГОСПНОЇ СИСТЕМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті аналізуються зміни у підходах радянської держави 1960 – 1980 – х років до організації аграрної освіти в Україні, розкрито суть системи багатoproфільності, мету підпорядкування, пріоритети. Звернута увага на місце освіти у системі державної аграрної політики, інфраструктурні особливості діяльності навчальних закладів, форми поповнення сільськогосподарського виробництва спеціалістами.

Ключові слова: село, освіта, державна політика, вищий і середній навчальний заклад, кадри, спеціалісти, колгоспно – радгоспна система.

Радянська практика підготовки кадрів спеціалістів для народного господарства, в тому числі і сільського, базувалась на системі багатoproфільності, суть якої полягала у наданні майбутньому фахівцеві знань про весь спектр його професійної діяльності у досить загальних рисах. Вона суттєво відрізнялась від освітніх традицій країн Заходу та США, де майбутній спеціаліст готувався передусім для глибокоспеціалізованого виробництва, а отже мав володіти абсолютними, глибокими знаннями у певній вузькій галузі.

Відповідно до мети підпорядковувались і форма та система їх підготовки: територіальне розміщення навчальних закладів, внутрішнє управління й структуризація, організація навчально-виховного процесу розподілу спеціалістів тощо. В досліджувані роки тоталітарна держава не сформулювала науково обґрунтованої, виваженої пріоритетності у цій справі. Залишались необрахованими й невизначеними ті доцільні кількісні і якісні параметри підготовки, які б враховували не лише інтереси аграрного виробництва, а й стратегію його розвитку. Владою продовжувала «розгортатися боротьба», «прикладатися зусилля», аби забезпечити підготовку необхідної кількості спеціалістів.

Держава, вибудувавши централізовану модель підготовки кадрів, здійснювала керівництво формуванням мережі вищих навчальних закладів. У досліджувані роки підготовкою кадрів вищої кваліфікації стабільно займалось 17 сільськогосподарських вузів. Їх кількість не змінювалась, незважаючи на те що розміщення по території України залишалось нераціональним і нерівномірним із точки зору надання можливості громадянам навчатись. Так на дев'ять південних і південно-східних областей припадало дев'ять інститутів, на шість центральних – чотири, і на десять західних і південно-західних також чотири. Це спричиняло обставини, за яких в одних областях із ряду спеціальностей існувала потреба в спеціалістах, а в інших їх підготовка була більшою ніж потребували господарства даної зони [1, с. 18].

Республіканська влада не могла самостійно усунути такий перекис, оскільки союзний центр мав прерогативу визначати квоту освітніх закладів. Безумовно, вона бачила проблему, було і розуміння необхідності створення нових вузів, але не вистачало рішучості, аби зайвий раз потурбувати проханням московських чиновників. Внаслідок чого в діючу систему підготовки кадрів закладалась свого роду усталеність, стабільність обстановки. Практична ж діяльність мережі вищих навчальних закладів уніфіковувалась відповідно до організаційної структури аграрного виробництва.

Незначні внутрішні реорганізації у діючих навчальних закладах пов'язувались з черговими агрополітичними рішеннями і не зачіпали в цілому основ системи підготовки спеціалістів. Це відбувалося шляхом укрупнення вузів, створення нових філіалів, факультетів, кафедр, лабораторій тощо. В 1966-1967 рр. для підготовки спеціалістів для механізації й електрифікації сільського господарства було відкрито

три факультети в Камянець-Подільському, Луганському, Полтавському сільсько-господарських інститутах. У цей час у зв'язку з розширенням меліоративних робіт створюється меліоративний факультет у Херсонському сільгоспінституті. Розвиток сітки ремонтних підприємств обладнання «Укрсільгосптехніка» зумовив відкриття ремонтно-технологічного факультету Мелітопольського інституту механізації сільського господарства. Крім того, створювались два економічні факультети в Кримському й Полтавському сільгоспвузах. А в 1972-1987 рр. почали діяти філіали Харківського сільськогосподарського інституту й Української сільгоспакадемії – відповідно у Сумах і Вінниці і сім факультетів в інших сільгоспвузах республіки [2, с. 19].

Якісний рівень роботи навчального закладу визначався його здатністю ретельно виконати державне замовлення на підготовку необхідної кількості спеціалістів. Про високий кваліфікаційний рівень своїх випускників їм непотрібно було дбати, оскільки діюча система державного розподілу, що передбачала обов'язкове працевлаштування, надавала всім їм рівні права на одержання робочого місця. Відповідно, напрямки спеціальностей та спеціалізація підготовки підлаштовувалась під сільське господарство, що обумовлювалось неспівпаданням інтересів аграрної освіти й виробництва. Вузи не мали мотивації працювати на випередження, перспективу, продукувати ідеї розвитку, відповідно не готували для їх реалізації прогресивних спеціалістів.

У кінці 1960-х років сільгоспвузи здійснювали підготовку всього за 20 сільськогосподарськими спеціальностями і 15 спеціалізаціями [3, с. 19]. Найпоширеніші спеціальності «агрономія й ґрунтознавство», «захист рослин», «ветеринарія», «електрифікація сільського господарства», «гідромеліорація», «економіка і бухгалтерський облік у сільському господарстві» підпорядковувались широкопрофільній підготовці кадрів для роботи у великих радянських господарствах. Підбір спеціальностей часто проводився виходячи з агрополітичної кон'юнктури, набір абітурієнтів – на ті з них, що не користувалися популярністю, оскільки престижність і потреба в таких спеціалістах у сільському господарстві були низькими. В другій половині 1960-х років з'являлись такі спеціальності як «авіахімічний захист рослин», «сільськогосподарське водопостачання й обводнення» тощо. Кількісні параметри визначали також підходи до матеріально-технічного забезпечення вузів. Керівники навчальних закладів прагнули постійно розширювати аудиторний фонд навчальних закладів, а тому основні суми державних капіталовкладень спрямовувались на будівництво навчальних корпусів та гуртожитків. У 1966 р. вузи отримали право використовувати для цих цілей до 2,5 млн. крб. щороку [4, с. 22]. Але радянська система розподілу матеріальних ресурсів суттєво урізала ці можливості. Було встановлено, що Держплан виділяв галузевому міністерству відповідні суми, які ним у свою чергу перерозподілялися між вузами. Саме міністерські чиновники і володіли реальним правом визначати претендентів на ті суми жаданих асигнувань. Ректорам вузів доводилось часто прикладати значні зусилля аби їх «вибити». Спритніше вдавалось діяти керівникам столичних навчальних закладів, які влялись більш вхожими до кабінетів міністерських можновладців.

У другій половині 1960-х років деяким аграрним вузам вдалося поліпшити свою навчально-матеріальну базу: Львівський сільгоспінститут побудував новий головний навчальний корпус, Луганський – гуртожиток, Українська сільськогосподарська академія – навчально-спортивний комплекс. Завершилось і будівництво навчального корпусу й гуртожитку в Херсонському сільськогосподарському інституті, навчально-спортивних комплексів в Білоцерківському і Луганському, навчально-лабораторних корпусів в Дніпропетровському, Житомирському, Львівському і Харківському сільгоспвузах [5, с. 22-23]. Аналогічне будівництво проводилось і в подальші роки. Щороку нарощувалась загальна площа навчально-лабораторних приміщень та гуртожитків. Разом із тим незначні кошти виділялись державою на закупівлю лабораторного обладнання та меблів. Сільськогосподарські навчальні заклади не часто

мали змогу поновлювати діючі аудиторії та лабораторії. Щорічні потреби в них задовольнялись на 35-40 %. Введені Держпланом УРСР ліміти на придбання меблів для нововведених гуртожитків із розрахунку 50 крб. на одне ліжко-місце наполовину покривали необхідні витрати [6, арк. 34]. На майно, що вимагало ремонту, ніяких фінансових ресурсів не виділялось, тому воно експлуатувалось понад встановлені терміни, мало поруйнований жалюгідний стан, зовні непривабливий вигляд. У студентів виникало відчуття дискомфорності та естетичної відрази, що спонукало небережливе ставлення до нього. Повільні темпи розвитку матеріально-технічної бази навчальних закладів у свою чергу стримували забезпечення якісних умов навчання, проживання, дозвілля студентів, аспірантів, слухачів.

У сільгоспвузах традиційно сконцентровувався потужний професорсько-викладацький склад. Його чисельність постійно зростала, поліпшувався якісний рівень. Лише протягом другої половини 1960-х років його загальна кількість зросла з 2925 до 3500 чол., докторів наук, професорів та кандидатів наук відповідно з 162 до 201, із 929 до 1311 чол. [7, с. 25]. У 1970/1971 навч. році 73,1% складу науково-педагогічного колективу Харківського зооветеринарного інституту мали вчене звання й ступені, а в Білоцерківському сільськогосподарському інституті 69,2% кафедр очолювались докторами наук, професорами [8, с. 25]. Поповнення складу відбувалося шляхом підготовки здібної молоді в аспірантурі, яку відбирали кафедри з кількості випускників або молодих спеціалістів, які мали нахил до науково-дослідної роботи. В досліджувані роки для молоді навчатись в аспірантурі було вигідно, оскільки у молодій людині з'являлись додаткові можливості протягом одного-трьох років продовжити власне професійне зростання, одночасно поєднуючи навчання, науково-дослідну та викладацьку роботу. Крім того, вчений ступінь кандидата наук мав досить високий суспільний статус, він відкривав для того, хто його отримував, перспективи для подальшого підйому щаблями кар'єри тощо. Тому до аспірантури у вузах був завжди високий конкурсний відбір. Проте, не всі випускники потрапляли на роботу до вузів. Існуючі тут бюрократичні перешкоди швидкому й продуктивному вживанню випускника аспірантури чи молодого кандидата наук у педколектив часто викликали обставини, які спонукали їх знаходити своє призначення в інших сферах діяльності. Тому чисельність зарахованих до навчання аспірантів була значно вищою від тих висококваліфікованих спеціалістів, які після аспірантури переходили на науково-викладацьку роботу.

Досить активно викладацький склад сільгоспвузів поповнювався вихідцями з партійно-господарської номенклатури. Звільнені у працездатному віці з огляду на різні обставини із займаних посад, вони і намагались перейти саме на такий, менш відповідальний та продуктивний, і, що найголовніше, розважливий вид діяльності. Саме ці обставини найефективніше пом'якшували морально-психологічне самопочуття функціонера, забезпечували цілком пристойний заробіток. Тому викладацький корпус аграрних вузів був досить поважним, часто не піддавався до кадрового омолодження – навіть консервативним.

Більшість вузів, особливо тих, що знаходились в периферійних містах, через неprestижність сільськогосподарської освіти часто не мали змоги на конкурсній основі відібрати краще підготовлених молодих людей. У 1966 р. державою змінювався загальний порядок прийому на навчання до вузів, за яким дозволялось вступати молоді, що не мала двохрічного виробничого стажу, чим відкривалась додаткова можливість здобувати освіту для випускників загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищ, демобілізованих із Радянської Армії. Аби забезпечити необхідний набір студентів, вони вдавались до невластивих вищій школі форм і методів агітаційної роботи. В 1960-1970-ті роки викладачі і студенти старших курсів практикували регулярний виїзд до сільських районів із цією метою. У Кримському сільсько-

господарському інституті ректор, аби утримати абітурієнтів, що не виявили під час загальних випробувань належних теоретичних знань, залишав їх на підготовчих курсах, після чого зараховував до стаціонару [9, с. 25]. У 1980-ті роки держава винайшла спосіб свого роду витискання сільської молоді для здобуття непрестижних професій, які не імпонували випускникам сільських шкіл. У 1982 р. академії та інститути одержали право зараховувати на навчання молодь за направленням колгоспів. Протягом 1965-1980 рр. кількість студентів-стипендіатів колгоспів зросла з 4014 до 17514 чол., або в 4,3 рази [10, с. 128]. Обов'язкова служба в Радянській Армії відбирала можливість у юнаків, що не вступили до вузу в перший рік після закінчення школи, зробити такий крок вдруге. У 1969 р. для того щоб у процесі здобуття освіти урівняти демобілізованих юнаків з іншими категоріями громадян та створити умови для відновлення теоретичних знань, при вузах відкривалися підготовчі відділення. В 1970 р. вони діяли у 12 сільгоспвузах, де проходили підготовку 1314 слухачів [11, с. 25]. Разом із тим, під їх створення не підводилась необхідна навчально-матеріальна база. Слухачі часто не забезпечувались належно літературою й посібниками, а викладачі не були підготовлені до роботи з таким контингентом слухачів. Після прослуховування необхідної кількості лекційних курсів, взявши участь у практичних заняттях та склавши іспити на задовільні оцінки, їх зараховували до складу студентів.

Різного роду штучно культивовані форми поповнення контингенту студентів не тільки негативно позначалися на якості підготовки, а й викликали труднощі у забезпеченні необхідного рівня навчально-виховного процесу. Він орієнтувався, головним чином, на виконання передбаченого тижневим, семестровим, річним обсягом навчального навантаження на студента, залишався оптимально незбалансованим для студентів перших, других, четвертих, п'ятих курсів. Недооцінювалось значення самостійної творчої роботи для фахового зростання студента. Програми та навчальні плани не часто зазнавали новаційних змін, в основному у тих випадках, коли потрібно було посилити їх ідейно-політичну спрямованість. Повільними темпами готувались нові підручники й посібники. У цій справі витримувалась свого роду фундаментальність, коли до їх підготовки долучались саме авторитетні автори, видавались у центральних спеціалізованих видавництвах Москви. В республіці готувалась навчальна література лише для середніх навчальних закладів. Виявились нездоланими труднощі із забезпеченням нею студентів вузів.

У досліджувані роки досить повільно нарощувався рівень технічного забезпечення навчального процесу. Технічні засоби навчання були громіздкими, недосконалими у використанні, не відповідали існуючим формам та методам навчання і викладання, потребували відповідного підлаштування під них аудиторного фонду та значних матеріальних витрат. Незначна кількість кафедр мала можливість використовувати електронно-обчислювальну техніку, програмне навчання. В 1970 р. на кафедрі економічної кібернетики Української сільгоспакадемії використовувались ЕОМ «Мінськ-22», «Урал-4», «Одра-ІОЗ». Але парк вузівських ЕОМ залишався застарілим на 60%, а потреби студентів у приладах, обладнанні, меблях задовольнялися лише наполовину [12, с. 35].

Слабкою ланкою підготовки фахівців залишалась виробнича практика. Переважна частина вузівських навчальних господарств не відповідала своєму прямому призначенню, оскільки державою вони розглядались передусім як товарні господарства, від яких вимагалось виконання планів виробництва сільськогосподарської продукції. В 1987 р. в Українській сільськогосподарській академії з чотирьох таких господарств лише Боярська навчально-дослідна станція лісового господарства відповідала вимогам якісної підготовки спеціалістів та використовувалась за призначенням [13]. Внаслідок чого студенти не мали змоги належно поглиблювати практичними навичками здобуті теоретичні знання, оволодівати прогресивними технологіями.

Практична робота за фахом часто підмінялась ідейно-виховними заходами, які мали формувати навички організації масово-політичної й виховної роботи на селі. Послідовна, різнобічна підготовка управлінців, організаторів виробництва фактично не здійснювалася. Випускники вузів, які виявили готовність пропагувати на суспільний загал політику партії й держави, не вміли та й не бажали керувати виробничими колективами.

Форма заочного навчання підпорядковувалася меті забезпечення певної кількості підготовлених спеціалістів, а не якості їх кваліфікаційного рівня. У крутій половині 1960-х рр. заочні відділення працювали в 17 вузах республіки, які охоплювали навчанням 43116 слухачів [14, с. 58]. У досліджувані роки {відбувалось скорочення прийому на заочні відділення, в першу чергу через небажання громадян здобувати такий рід роду неякісну освіту. Державними, господарськими органами, аби заохотити сільських працівників здобувати освіту, до їх основної заробітної плати вводились надбавки, надавалась і одноразова матеріальна допомога тощо. Вузи у свою чергу знаходили способи, і аби забезпечити певний рівень підготовки. У 1977 р. у Житомирському сільськогосподарському інституті було створено розгалужену сітку навчально-консультативних пунктів, якими охоплювалась значна кількість студентів за і місцем проживання та роботи, надавалась додаткова допомога у процесі оволодіння необхідними теоретичними знаннями [15, с. 60]. Іноді ті громадяни, що добровільно виявляли бажання здобувати заочну освіту, стикалися з нерозумінням із боку окремих господарських керівників, для них не створювались належні умови навчання. Внаслідок цього спостерігався великий відсів студентів-заочників через неуспішність. У 1966-1978 рр. на заочних відділеннях сільгоспвузів чисельність випускників прирівнювалася до 50% зарахованих на перший курс студентів [16, с. 61].

Відсутність у вузах належних навчально-матеріальних умов ускладнювала роботу факультетів підвищення кваліфікації, що негативно позначалось на якості підготовки слухачів на рівні їх виробничої діяльності. У цій справі часто також бракувало раціоналізму. Щорічно в червні-липні директивними органами затверджувались плани перепідготовки керівних кадрів господарств і підвищення їх кваліфікації по міністерствах і відомствах. Обласні, районні парторгани підбирали кандидатів для навчання та стверджували їх списки. Такий порядок відбору кандидатур давав змогу поліпшити якісний склад слухачів. Для проведення занять на факультетах залучались кращі сили науково-педагогічних колективів, провідні спеціалісти міністерств і відомств. Але разом з тим часто на перепідготовку направлялись особи з різним розумовим рівнем, внаслідок чого проста популяризація знань не задовольняла слухачів із вищою освітою, а підвищення теоретичного рівня лекцій ускладнювало їх сприйняття недостатньо підготовленими слухачами. В 1981-1984 рр. на факультетах підвищення кваліфікації сільгоспвузів пройшли підготовку близько 2 тис. слухачів, серед яких лише 388 керівників господарств, незважаючи на що за цей період їх змінилось близько 4 тис. [17, с. 66]

Для діючої системи середніх спеціальних навчальних закладів у свою чергу була характерна кількісна спрямованість розвитку. У 1983 р. в 245 сільських професійно-технічних училищах навчалось 117,7 тис. учнів [18, арк. 5]. Їх сітка виявилась нераціонально вибудованою, оскільки не могла забезпечувати збалансованої підготовки спеціалістів по регіонах республіки. В 1989 р. СПТУ діяли в 262 районах з 479 [19, с. 43]. Причому у Полтавській області одинадцять СПТУ розміщувались у 9 з 25 районів, а в Івано-Франківській 7 закладів припадало на 14 адміністративно-територіальних одиниць. Структура підготовки працівників у системі СПТУ носила однобічний характер. Перелік спеціальностей, за якими проводилась підготовка, був досить звуженим і досягав лише 16% необхідної кількості. Було встановлено як оптимальний для сільгоспвиробництва їх набір за 40 спеціальностями [20, арк. 50].

В досліджувані роки не вдалося вирішити проблему забезпечення сільського господарства спеціалістами масових професій. Із загальної кількості підготовлених спеціалістів основну масу складали трактористи-машиністи, комбайнери, механіки-водії. Мало готувалось майстрів: із технічної діагностики сільськогосподарської техніки та машинного доїння корів, операторів тваринницьких комплексів, наладчиків холодильних установок, токарів, електрозварювальників, ковалів тощо. У 1982 р. з 4 млн. працездатних працівників лише третина мали робочу спеціальність [21, арк. 14].

СПТУ залипались далеко не завжди готовими до повноцінного навчання перш за все через застарілу матеріально-технічну базу. У другій половині 60-х років навчальні заклади відкривались в основному у пристосованих приміщеннях – будівництво нових спеціалізованих не проводилось. Вперше в республіці воно заплановано на 1971-1975 рр. Але з року в рік плани будівельних робіт не виконувались, не було створено дієвої системи цільового використання державних асигнувань, які систематично перерозподілялись між різними міністерствами й відомствами. Внаслідок чого протягом п'яти років Укрсільгосптехнікою, Головплодвинпромом, Держпрофтехосвітою, Укрміжколгоспбудом, Міністерством меліорації і водного господарства, виконками вдалося розпочати будівництво лише семи приміщень, жодне з яких не було здано до ладу своєчасно [22, арк. 16-18]. Будівельні організації не виконували планів будівництва в основному через відсутність не встановлених конкретних термінів завершення робіт. Не поширювалась узаконена державна практика здачі до експлуатації іальноосвітніх шкіл до першого вересня. Для них же протягом 1976-1981 рр. лише Мінсільбуд УРСР недоосвоїв 13,6 млн. крб., Мінпромбуд УРСР – 1 млн. крб. Залипались невведеними навчальні приміщення на 5,3 тис. місць [23, арк. 173].

Успішно могли розв'язуватись матеріально-технічні проблеми тих училищ, що перебували під опікою економічно міцних сільгоспідприємств. У 80-ті роки за рішенням правління колгоспу ім. Леніна Городокського району Хмельницької області, очолюваного відомим новатором Г. Ткачуком, авалась допомога Лісоводському СПТУ-10 у будівництві й обладнанні навчального корпусу, гуртожитку [24, арк. 195]. Але так діяли лише окремі організатори виробництва, які вбачали виняткове значення для справи агровиробництва високваліфікованих кадрів і намагалися долучатися до їх підготовки.

Слабо розвивалась матеріальна база навчальних господарств СПТУ, переважна частина їх мала в користуванні малопродуктивні, невеликі за розмірами земельні ділянки (50-200 га). Тваринницькі ферми розміщувались в непристосованих приміщеннях, де не було можливості запроваджувати передові технології утримання тварин.

Отже, в досліджувані роки відбувалися зміни у підготовці кадрів спеціалістів для сільського господарства. Влада намагалася всілякими зусиллями збільшити кількість фахівців, під це завдання формувалась і система підготовки.

1. *Никшлев А.Ф.* Подготовка кадров для аграрного производства Украинской ССР в системе высшего сельскохозяйственного образования 1971 – 1980 гг. – Автореф. дис. канд. истор. наук. – Днепропетровск. – 1984. – 19 с.
2. *Панченко П.П., Чижко В.С.* Украинское село на путях научно – технического прогресса: достижения и просчеты (60 – 80 – е годы). – К.: Наукова думка, 1989. – 184 с.
3. *Панченко П.П., Чижко В.С.* Украинское село на путях научно – технического прогресса ... – С. 19.
4. *Панченко П.П., Чижко В.С.* Вказана праця. – С. 22.
5. Там само. – С. 22-23.
6. Центральний державний архів вищих органів виконавчої влади України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 1075.
7. *Панченко П.П., Чижко В.С.* Украинское село на путях научно – технического прогресса ... – С. 25.
8. *Панченко П.П., Чижко В.С.* Вказана праця. – С. 25.
9. Там само. – С. 25.
10. *Формирование и развития социалистического образа жизни на материалах Украинской ССР. Сборник научных трудов.* – Днепропетровск, 1983. – 164 с.

11. Панченко П.П., Чышко В.С. Вказана праця. – С. 25.
12. Там само. – С. 35.
13. Павленко С. Село без політиків ? // Голос України. – 1998, 8 квітня.
14. Панченко П.П., Чышко В.С. Вказана праця. – С. 58.
15. Там само. – С. 60.
16. Там само. – С. 61.
17. Там само. – С. 66.
18. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 1100. – Арк. 5.
19. Григоренко О.П. Підготовка молоді України до праці в сільському господарстві 1960 – 1994. – Хмельницький, 1995. – 79 с.
20. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 1100. – Арк. 50.
21. Там само. – Арк. 14.
22. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 746. – Арк. 16 – 18.
23. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 1100. – Арк. 173.
24. Там само. – Арк. 195.

References

1. Nikilev A.F. Podgotovka kadrov dlia agrarnogo proizvodstva Ukrainskoy SSR v sisteme vyshshogo sel'skokhoziaystvennogo obrazovaniia 1971 – 1980 gg. – Avtoref. dis. kand. istor. nauk. – Dnepropetrovsk. – 1984. – 19 s.
2. Panchenko P.P., Chyshko V.S. Ukrainское selo na putiakh nauchno – tehničeskogo progressa: dostizheniia i proshchety (60 – 80 – e gody). – K.: Naukova dumka, 1989. – 184 s.
3. Panchenko P.P., Chyshko V.S. Ukrainское selo na putiakh nauchno – tehničeskogo progressa ... – S. 19.
4. Panchenko P.P., Chyshko V.S. Vkazana pratsia. – S. 22.
5. Ibidem. – S. 22-23.
6. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy (dali – TsDAVO Ukrainy). – F. 1. – Op. 22. – Spr. 1075.
7. Panchenko P.P., Chyshko V.S. Ukrainское selo na putiakh nauchno – tehničeskogo progressa ... – S. 25.
8. Panchenko P.P., Chyshko V.S. Vkazana pratsia. – S. 25.
9. Ibidem. – S. 25.
10. Formirovanie i razvitie sotsialisticheskogo obraza zhizni na materialakh Ukrainskoy SSR. Sbornik nauchnykh trudov. – Dnepropetrovsk, 1983. – 164 s.
11. Panchenko P.P., Chyshko V.S. Vkazana pratsia. – S. 25.
12. Ibidem. – S. 35.
13. Pavlenko S. Selo bez politykiv ? // Holos Ukrainy. – 1998, 8 kvitnia.
14. Panchenko P.P., Chyshko V.S. Vkazana pratsia. – S. 58.
15. Ibidem. – S. 60.
16. Ibidem. – S. 61.
17. Ibidem. – S. 66.
18. TsDAVO Ukrainy. – F. 1. – Op. 22. – Spr. 1100. – Ark. 5.
19. Hryhorenko O.P. Pidhotovka molodi Ukrainy do pratsi v sil'skomu hospodarstvi 1960 – 1994. – Khmelnytskyi, 1995. – 79 s.
20. TsDAVO Ukrainy. – F. 1. – Op. 22. – Spr. 1100. – Ark. 50.
21. Ibidem. – Ark. 14.
22. TsDAVO Ukrainy. – F. 1. – Op. 22. – Spr. 746. – Ark. 16 – 18.
23. TsDAVO Ukrainy. – F. 1. – Op. 22. – Spr. 1100. – Ark. 173.
24. Ibidem. – Ark. 195.

Падалка С.С.

Аграрное образование Украины 1960 – 1980-х годов: инфраструктурные особенности и место в кадровом обеспечении колхозно – совхозной системы хозяйствования.

В статье анализируются изменения в подходах советского государства 1960 - 1980 - х годов к организации аграрного образования в Украине, раскрыта суть системы многопрофильности, цель подчинения, приоритеты. Обращено внимание на место образования в системе государственной аграрной политики, инфраструктурные особенности деятельности учебных заведений, формы пополнения сельскохозяйственного производства специалистами.

Ключевые слова: деревня, образование, государственная политика, выше и среднее учебное заведение, кадры, специалисты, колхозно – совхозной системы.

Padalka S.S.

Agricultural Education in Ukraine 1960 – 1980-ies: infrastructure and especially in collective staffing – state farm system management.

This article analyzes the changes in the approach of the Soviet state 1960-1980-years in the organization of agricultural education in Ukraine bahatoprofilnosti essence of the system, the purpose of submission, priorities. Pay attention to the place of education in the state agricultural policy, infrastructural peculiarities of educational institutions, forms of agricultural production replenishment specialists.

Keywords: village, education, public policy, and higher secondary school, staff, experts, kolkhoz – sovkhos system.

УДК 2-774:327.39(477) «1990/2000»

Л.Л. ТАРАХНЕНКО

РЕСТИТУЦІЯ ТА БУДІВНИЦТВО КУЛЬТОВИХ СПОРУД МУСУЛЬМАН, КАРАЇМІВ І КАТОЛІКІВ УКРАЇНИ (1990 – 2000-і рр.)

Досліджено процес повернення у власність релігійних громад етноменшин України культових споруд, який тривав упродовж 1990 – 2000-х рр. Охарактеризовано роль держави, громадських організацій та релігійних центрів у регулюванні реституції культового майна. Зосереджується увага на будівництві костьолів та відновленні пошкоджених мечетей та кенас, що тривалий час використовувалися радянською владою не за призначенням.

Ключові слова: етноменшини, релігійна громада, реституція, культова споруда, незалежна Україна.

Відновлення та будівництво храмів, мечетей, синагог служило візуальним символом відродження справжнього релігійного життя етноменшин незалежної України.

Мечеть виконувала важливу соціокультурну функцію для мусульман, залишалась винятковим місцем, де велося спілкування рідною мовою, відзначалися свята, відбувалося освячення шлюбів та надавалися імена новонародженим.

У 1998 р. в АР Крим діяло 75 мечетей. Зростання числа віруючих супроводжувалося розширенням мережі мечетей та молитовних приміщень. Намітилися зрушення у розв'язанні проблеми реституції: мусульманам було повернуто історичні мечеті у Бахчисараї, Євпаторії, Ялті, деяких інших місцях. Але не всюди цей процес відбувався відповідно до указу Президента України про повернення релігійним організаціям будівель, які їм історично належали. Місцеві органи АР Крим довго зволікали з поверненням законним господарям будівель мечетей у Феодосії, Ялті, Сімферополі, Бахчисараї, Севастополі, мотивуючи це неможливістю або дороговартістю відселення звідти мешканців розташованих там гуртожитків та квартир. І це при тому, що проблема провини держави перед кримським татарами була великою. До приходу більшовицької влади до Криму тут існувало близько 1750 мечетей. З них до 1990-х років фізично залишилось лише 68, з яких тільки дві мечеті у Бахчисараї та Євпаторії залишилися у задовільному стані [1, с. 304]. В 1991 р. мусульманські громади мали у своєму розпорядженні вісім культових споруд. Більшість громад богослужіння проводили на квартирах одновірців.

На кінець 1990-х років в АР Крим було відреставровано старі історичні мечеті – Джума-Джамі в Євпаторії та мечеть у с. Щебетовка поблизу Феодосії (коштом фонду «Зам-зам»), капітально відремонтовано мечеті у Сімферополі та Ялті. У 1999 р. було відкрито нові мечеті у Сімферополі та Ялті. Того ж року було збудовано мечеті у с. Строгановка та с. Роднікове Сімферопольського району, а також у с. Разліви Нижнегорського району, збудованих за сприяння фонду «Зам-зам». Введено до низки діючих нові мечеті у с. Дубки та с. Українка Сімферопольського району (за допомогою Всесвітньої Організації Ісламської Молоді), у м. Карасув-базар (Белогорськ). Її ж коштами збудовано мечеть у с. Піонерське, відреставровано мечеть у Сімферополі.